

Taalgericht vakonderwijs

Marieke Boers en
Vivian van Alem

zijn beiden werkzaam
als onderwijsadviseur
en taalspecialist

In een tweeluk zoeken wij dit schooljaar als onderwijsadviseur en taalspecialist naar kansen om taalgericht zaakvakonderwijs te geven met een zaakvakmethode. In dit eerste deel leggen we *Wijzer!* (een serie voor de (zaak)vakken aardrijkskunde, geschiedenis en natuur & techniek) langs de meetlat.

Lessen wereldoriëntatie bevatten veel mogelijkheden om vaardigheden die leerlingen in de taal en leeslessen hebben verworven toe te passen. Deze transfer naar functionele en echte taalgebruikssituaties is motiverend en zorgt voor actief leren. Hierdoor beklijft nieuwe kennis beter en wordt die nieuwe kennis steviger gekoppeld aan al bestaande kennis. Werken aan taal tijdens de zaakvakken levert ook tijdswinst op, omdat er gericht keuzes gemaakt kunnen worden uit de verwerkingsstof van beide methoden.

Twee vliegen in één klap

In juni 2011 beschreven de auteurs van de publicatie *Twee vliegen in één klap* in een gelijknamig artikel in JSW een werkwijze waarbij de taaldomeinen mondelinge taalvaardigheid, woordenschat en begripsontwikkeling, begrijpend lezen en schrijven (en ICT) geïntegreerd worden in het zaakvakthema 'Middeleeuwen' (Van Elsäcker, Damhuis, Droop & Segers, 2011). Er worden veel suggesties gedaan voor betekenisvolle talige activiteiten,

waarbij het thema in vier fases met leerlingen verdiept wordt (Oriënteren, Verdiepen, Informatie zoeken en verwerken en Presenteren en evalueren). Sterk aan deze aanpak is dat kinderen hun kennis over de Middeleeuwen uitbreiden op een activerende manier. Leerlingen verkennen zelf de nieuwe informatie, worden gestimuleerd erover na te denken en gebruiken taal op een natuurlijke manier bij dit leerproces. Taalontwikkeling en kennisontwikkeling gaan hand in hand (Van Elsäcker, Damhuis, Droop & Segers, 2011).

Kansen voor scholen

In januari 2016 publiceerde de Inspectie van het Onderwijs het rapport *Wereldoriëntatie in de kijker*, waarin de huidige praktijk van het zaakvakonderwijs onder de loep genomen wordt. Op veel scholen wordt gewerkt met een aparte methode voor de vakgebieden aardrijkskunde, geschiedenis en natuur & techniek, eventueel met aanvullende projecten waarin de leerstof meer geïntegreerd is. Een koppeling met

Criteria taalgericht vakonderwijs

1. Rijke taalleeromgeving	<ul style="list-style-type: none"> - Is er ruimte voor eigen ervaringen van leerlingen? - Wordt er een koppeling gemaakt naar de actualiteit? - Wordt er gebruikgemaakt van een veelheid aan bronnen?
2. Kwaliteit van de input	<ul style="list-style-type: none"> - Wat is de kwaliteit van de verschillende bronnen? - Welke ondersteuning wordt geboden (visueel, hulpmiddelen)? - Is er aandacht voor nieuwe woorden en/of begrippen?
3. Activerende werkvormen	<ul style="list-style-type: none"> - Worden er verschillende activerende werkvormen ingezet? - Is er aandacht voor denkstimulering (eigen onderzoeksvragen, hogere orde denkvragen)? - Worden leerlingen voldoende uitgedaagd bij de (verwerkings)opdrachten?
4. Aandacht voor mondelinge en schriftelijke taaltaken	<ul style="list-style-type: none"> - Biedt de methode voldoende mogelijkheden voor de (taal)taken (tijd, presentatie en/of publicatie)? - Is er sprake van voldoende diepgang in de (taal)taken? - Worden er (taal)eisen gesteld aan de taken?

taal, rekenen of kunstzinnige oriëntatie is niet vanzelfsprekend (Inspectie van het Onderwijs, 2016). Geen *Twee vliegen in één klapaanpak* dus. Het is blijkbaar niet altijd makkelijk om van de vaak gedetailleerd uitgewerkte methode-doe-len bij taal en wereldoriëntatie een samenhangend aanbod te maken. Het toepassen van verschillende werkvormen, het zorgen voor een uitdagende leeromgeving met een diversiteit aan leer- en hulpmiddelen en het zelf creatieve ideeën bedenken of problemen onderzoeken zou echter voor effectiever didactisch handelen bij de zaakvakken kunnen zorgen.

Taalgericht vakonderwijs

Scholen die voor hun zaakvakonderwijs (vooral) een methodisch aanbod gebruiken, krijgen in dit tweeluik concrete handreikingen om meer taalkansen te benutten in hun lessen. *Wijzer!* (uitgegeven door Wolters Noordhoff) biedt leerstof voor de vakgebieden aardrijkskunde, geschiedenis en natuur & techniek. *Wijzer!* is volgens de uitgever bewust geen talige methode. Toch gaan wij de uitdaging aan om kansen voor taalgericht zaakvakonderwijs in deze methode te benoemen. Daarbij hanteren we vier criteria die bewezen effectief zijn als het gaat om kansrijke mogelijkheden voor een taliger aanpak van de lessen: rijke taalleeromgeving, kwaliteit van de input, activerende werkvorm en aandacht voor mondelinge en schriftelijke taaltaken (zie het kader 'Criteria taalgericht vakonderwijs' voor subcriteria).

Wijzer!

Wijzer! is in 2015 op de markt verschenen in een papieren en (volledig) digitale vorm. De opzet en didactische uitgangspunten van de delen aardrijkskunde, geschiedenis en natuur & techniek zijn vergelijkbaar. In twintig basislessen leren de kinderen de kernstof van het vak. In maximaal achttien aanvullende lessen werken de kinderen aan verschillende soorten activerende taken naar eigen keuze ('Kies je taak'). Een kleiner deel van de lessen ('Samen Wijzer!') richt zich op de samenhang tussen de zaakvakken in de vorm van overkoepelende thema's, zoals 'Op reis' en 'Voedsel'. Met korte leerstofteksten en weinig schrijfwerk wil men ervoor zorgen dat taal een middel is en geen drempel vormt voor taalzwakkere leerlingen om hun kennis uit breiden.

Wijzer! langs de meetlat

Bij het 'meten' van *Wijzer!* hebben we de hele serie als uitgangspunt genomen. Bij het bespreken van voorbeelden gaan we steeds uit van *Wijzer! Aardrijkskunde* voor groep 7. We bespreken *Wijzer!* aan de hand van de criteria in het kader 'Criteria taalgericht vakonderwijs'.

1. Rijke taalleeromgeving

In de basislessen van *Wijzer!* wordt bij de start van het hoofdstuk in les 1 gewerkt met een kijkplaat waarop drie of vier woorden gezocht (aangeklikt) kunnen worden. Gekoppeld aan de kijkplaat en het thema is er een voorleesverhaal (verhalende tekst). Deze goed leesbare tekst heeft een redelijke lengte en gaat over het onderwerp vanuit het perspectief van kinderen. Zo hoort bij het onderwerp 'Landbouw in Europa' een tekst over Joël die met zijn vrienden druiven gaat plukken op de wijnboerderij van zijn vader. In de kantlijn van les 1 worden tips gegeven voor informatieve boeken en filmpjes en wordt (in het digitale materiaal) verwezen naar allerlei bronnen. Vier keer per jaar wordt in het digitale materiaal een nieuwsbrief opgenomen, waarin een lesthema actueel en vakoverstijgend wordt uitgelicht. Bij het hoofdstuk 'Landbouw in Europa' gaat het bijvoorbeeld om een koppeling naar teksten en filmpjes over 'Afspraken voor een betere wereld' naar aanleiding van de klimaat-top in 2015. Om een rijke leeromgeving te kunnen bieden, is het bij *Wijzer!* belangrijk om de aangereikte extra bronnen in de lessen een duidelijke plek in het aanbod te geven. Wanneer je als leerkracht alleen met het papieren materiaal werkt, kan het zijn dat je over het rijke aanbod aan bronnen heen kijkt.

Kansen concreet

- Gebruik de voorleestekst achter in de handleiding eens voor begrijpend lezen of begrijpend luisteren en laat de leerlingen deze tekst samenvatten in vijf zinnen of navertellen in eigen woorden.

Werken aan taal tijdens de zaakvakken levert tijdwinst op en nieuwe kennis beklijft beter

- Laat de leerlingen voorafgaand aan de start van het hoofdstuk één of meerdere actuele teksten over het onderwerp lezen of een aantal filmpjes bekijken en laat ze eigen leervragen over het thema formuleren. Die kunnen ze uitwisselen in tweetallen/viertallen.
- Verdeel de leerlingen in drie groepen en laat ze, met gebruik van extra bronnen, werken aan de leervragen in de thema's van *Samen wijzer!* en laat ze vervolgens aan elkaar, in gemengde groepjes van drie leerlingen, vertellen wat ze allemaal te weten gekomen zijn over hun deelonderwerp.

2. Kwaliteit van de input

In ieder hoofdstuk van *Wijzer!* bevat het leerwerkboek voor leerlingen drie of vier losse informatieve teksten die gaan over allerlei deelonderwerpen van het hoofdstuk. Bij 'Landbouw in Europa' gaat het bijvoorbeeld om de onderwerpen 'Boeren in Frankrijk', 'Het weer in Europa' en 'Voedsel produceren'. De teksten zijn erg kort en compact en vertonen onderling weinig samenhang. Zeker wanneer leerlingen nog weinig voorkennis over het onderwerp hebben, is het de vraag of ze door het lezen van deze teksten de nieuwe kennis begrijpen en kunnen plaatsen. Er zijn kopieerbladen beschikbaar met een samenvatting van deze teksten, maar deze samenvattingen zijn weinig korter dan de teksten zelf. Er staan af en toe ook korte verhalende teksten in het leerwerkboek, waarmee het onderwerp dichter bij de leefwereld van leerlingen wordt geplaatst.

Uiteraard worden er veel nieuwe woorden en begrippen aangeboden. Een overzicht hiervan vinden de leerlingen achter in hun leerwerkboek en ook in het opzoekboekje, dat visuele hulpmiddelen bevat. Wat opvalt is dat er in de basissen zelf geen ruimte is voor consolidering en het zelf actief gebruiken van de woorden. Als je dit toe zou voegen, beklijft de nieuwe kennis beter. Van belang is ook meer variatie in de aangeboden woorden aan te brengen. Voeg naast zelfstandige naamwoorden ook bij het thema passende werkwoorden en bijvoeglijke naamwoorden of bijwoorden toe. Bij de

woorden in het hoofdstuk 'Landbouw in Europa' kun je bijvoorbeeld naast het landklimaat, het poolklimaat en het hooggebergteklimaat ook woorden als 'invloed hebben op' en 'bepaald worden door' aanbieden.

Kansen concreet

- Laat de leerlingen bij de begrippenlijst van het hoofdstuk aangeven welke woorden ze al kennen en welke woorden ze erg moeilijk vinden. Geef robuuste uitleg bij de woorden die lastig zijn (ook met afbeeldingen) en besteed weinig tijd aan woorden die iedereen al kent.
- Laat de leerlingen zelf ook nieuwe woorden en betekenissen toevoegen (bijvoorbeeld in de vorm van een mindmap) vanuit de bronnen die in de digitale leeromgeving beschikbaar zijn.
- Zet het stappenplan van de begrijpend leesmethode in bij langere teksten (in plaats van het stappenplan uit het opzoekboekje).

3. Activerende werkvormen

De inzet van activerende werkvormen is bij het werken met *Wijzer!* een grote en makkelijk te realiseren kans. Het basismateriaal bevat veel gesloten opdrachten en er wordt een beroep gedaan op reproductie. Hogere denkniveaus (analyseren, waarderen en creëren) worden nauwelijks aangesproken, waardoor leerlingen weinig worden uitgedaagd. De differentiatieopdracht vormt hierop een uitzondering. Ook het onderdeel taal-denkgesprek in de laatste les van een hoofdstuk is wat denkstimulerend aangaat helaas mager. Zo gaat het in het hoofdstuk 'Landbouw in Europa' over de vraag: 'Zou je in een ander land willen wonen en waarom?'. Een leerkracht die meer uitdagende en denkstimulerende vragen zou willen stellen, kan bijvoorbeeld denken aan vragen als 'Wat vind jij van de keuze voor biologische landbouw?' (waarderen) of 'Waarom zouden boeren niet voor biologische landbouw kiezen?' (analyseren). Wanneer er effectief gebruik wordt gemaakt van de aangereikte extra bronnen (filmpjes en teksten) in het digitale materiaal zijn er mogelijkheden om deze methode te verrijken met denkstimulerende opdrachten.

Kansen concreet

- Zorg altijd voor stimulerende kijkvragen bij de filmpjes.
- Laat de leerlingen hun antwoorden bij de opdrachten en/of de toets met elkaar vergelijken en laat ze aan elkaar uitleggen waarom ze het antwoord hebben gekozen.
- Voer een taal-denkgesprek over de relatie tussen de thema's in de vier losse teksten.

4. Aandacht voor mondelinge en schriftelijke taaltaken

Zoals gezegd, is *Wijzer!* bewust geen talige methode. Niet voor niets dus dat de taaltaken in de basislessen erg beperkt van omvang en weinig functioneel zijn. In de opdrachten bij 'Kies je taak', die meervoudige intelligentie als uitgangspunt heeft, zitten wel betekenisvolle opdrachten. Zo gaat het bij het hoofdstuk 'Landbouw in Europa' bijvoorbeeld over het maken van een poster over de oorsprong van de kiwi of het maken van een tabel over het weer van de afgelopen week. Hoewel deze opdrachten motiverend kunnen zijn voor leerlingen, missen ze diepgang. Bied daarom bij deze opdrachten voldoende tijd voor verwerking, zorg dat duidelijk is aan welke eisen de opdrachten moeten voldoen en help je leerlingen op weg met explicietere instructie bij de taak. Uiteraard blijft de belangrijkste motiverende factor dat het eindproduct gepresenteerd kan worden in de klas of gepubliceerd wordt in de nieuwsbrief of op de website van de school.

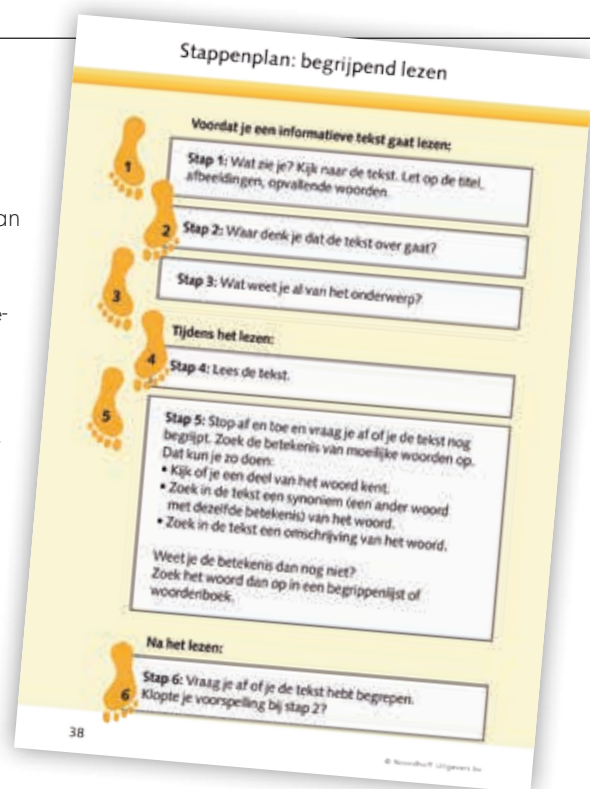
Kansen concreet

- Laat 'Kies je taak' uitvoeren tijdens of in plaats van de schriftelijke verwerking in de basislessen. Kies taken waarbij het ook gaat om taal.
- Laat leerlingen feedback geven op elkaars producten aan de hand van heldere criteria.
- Gebruik bij een thema de leerwerkboeken eens niet en werk vanuit de samenvattingen en begrippen in de kopieermap. Geef leerlingen eventueel in vier groepen (bij ieder deelonderwerp een groep) de opdracht om de deelonderwerpen uit te diepen. In plaats van de toets maken de leerlingen een schrijfopdracht of presentatie als eindproduct. Of ze maken in groepjes eigen toetsvragen en laten die door een ander groepje maken (en bespreken deze samen na).

Kleine aanpassingen nodig

Dat kennisuitbreiding en taal hand in hand gaan, is duidelijk. Juist leerlingen die wat minder taalbagage hebben, zijn gebaat bij zaakvakonderwijs waarbij ook taalsteun en

taalverrijking wordt gegeven. De methodemakers van *Wijzer!* hebben de keus gemaakt de methode wat betreft taal zo laagdrempelig mogelijk te maken. Toch denken wij dat er juist ook in *Wijzer!* veel kansen liggen voor taalgericht vakonderwijs aan alle leerlingen. Met een aantal kleine of grotere ingrepen, gericht op samenhang, kunnen juist ook taalzwakke leerlingen hun nieuwe kennis steviger verankeren en tegelijkertijd hun taalvaardigheid uitbreiden. In dat opzicht is het belangrijk om ook in de verlengde instructie in de basislessen, die in *Wijzer!* nauwelijks is uitgewerkt, meer taalsteun op te nemen. *Wijzer!* is een zaakvakmethode die voldoende mogelijkheden bevat om de samenhang tussen taal en de zaakvakken te versterken. Hoe stevig die samenhang weggezet wordt, is aan de leerkracht, maar ook met kleine aanpassingen kan er morgen al winst geboekt worden.

LITERA TUUR!

- Elsäcker, W. van, Damhuis, R., Droop, M., & Segers, E. (2010). *Zaakvakken en Taal: Twee vliegen in één klap*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.
- Inspectie van het Onderwijs (2016). *Wereldoriëntatie in de Kijker. Den Haag: Ministerie van het Onderwijs, Cultuur en Wetenschap*.
- Schooten, E. van, & Emmelot, Y. (2004). *De integratie van taal- en vakonderwijs*. Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut.

REACTIE VAN DE UITGEVER

Herre van Brug, uitgever *Wijzer!*: 'Beperkte taalvaardigheid mag geen belemmering zijn voor het zaakvakonderwijs. Daarom zijn de leesteksten kort gehouden. Ook bieden we voor leeszwakke leerlingen de leesteksten in audio aan. Alle nieuwe begrippen komen terug in de opdrachten, zodat de begrippen ook actief

worden ingezet. In het onderdeel 'Kies je taak' kunnen kinderen, in overleg met de leerkracht, kiezen voor een taak die bij hen past. Hier wordt onder andere op een motiverende manier aan de taalvaardigheid van kinderen gewerkt. De tips in dit artikel helpen om meer inhoud te geven aan taalvaardigheid bij de methode.'